

Հայոց բուականութեանը հասարակաց բուականին հետ տուած յարմարութիւնս՝ երկարօրէն ցուցուցած էմ իմ *Հեսագոսութիւնի գնայիսկսն ժամանակագրութեան* ըսուած գործքիս մէջ, որ շատոնցուրէն ի վեր տպուելու հետ է, բայց տպագրութեան երկար ու տաժանական աշխատութեան պատճառաւ ուշացաւ: Այս գրքիս մէջ իմ գործածած այլ եւ այլ բուականներս համառօտագրութեամբ էմ նշանակեալ, որոց հիմակուրէն կուզեմ բանային տալ, որովհետեւ ասոնցմէ շատերը երբեմն երբեմն այս գրոցս ծանօթութեանցը մէջ կ'հանդիպին: Նշանագրով բուականն մը ետեւ է. A. որ զայ՝ կ'նշանակէ Էրե արմենիէն (Հայկական բուական): E. Nat. Էրե de la Nativité, (Ամ ծննդեան), զոր Սամուէլ Անցեցի ժամանակագիրը կ'գործածէ, եւ որ երկու տարի առաջ է մեր սովորական քրիստոնէական բուականութեան սկսելէն, զոր եւ E. Ch. (Ամ քրիստոսական) համառօտագրութեամբը կ'ներկայացնէմ: Նոյն գործքիս մէջ նաեւ հայկական աշխատագրական ու պատմական անուանց գաղղիարեանի մէջ տառադարձութեան բռնած ոճիս պատճառները տուած էմ ու արդարացուցած:

ԵԴՈՒԱՐԴ ԵԴՈՒԱՐԴ.

ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ ԵՐԵՏԱՍԱՐԳ ՌԲ.

Յուճուար ամսոյն բերրին հրատարակութեան քիչ մը վերջը՝ *Օրհնեալ որ սիրեն զիկզ Հայաստան* անուամբ բերրածին վրայ գաղղիարէն գովեստի բուրդ մը ընդունեցանք մեր հայրենակցէն ի Մկրտիչ Էֆենտիէ Պօղոս-Պէյ-Տատեան: Պ. Թադէս Պեռնարի եւ Պ. Ռուբրի դատաստանները հրատարակելէն ետեւ, մեր ընթերցողները յոգնեցնելու վախը՝ մեզի լռել տուէր եւ այս նոր դատաստանին վրայ. բայց միւս կողմանէ՝ Օրագրիս վախճանին պակասութիւն մը ըրած կրնամք ըլլալ երբ այս առիթը փախցնելու ըլլամք քանի մը խօսք ըսելու. զայն առաջ պատանդոյն՝ որոյ ապագային վրայ գեղեցիկ ու իրաւացի ակնկալութիւններ ունիմք:

Մկրտիչ Էֆենտիէն քեզի տղեւ եւ տղեւահասակ՝ հայրենակցացը բարւոյն համար խորհուրդս երկնէ: Իւր ազգատոմիւն բարձրաստիճանաւ կոչուած ըլլալով իր հայրենեացը վրայ ազդեցութիւն ունենալ, իւր բոլոր ջանքն այն է՝ որ կարենոր ծանօթութեամբք նմանալ, որպէս զի ազգու եւ կարելի ընէ զայս: Բնութեամբ մըտացի, եւ սուր բախանցողութեամբ զարդարեալ՝ իւր ջանքը յաջողութեամբ կ'աւակուի: Իւր բուրքը կարդալը միայն բաւական է առ ի միտ առնուլ քեզին մատաղ սիրտը ինչպիսի սիրով է լցեալ: Ամեն բանէն աւելի մեր հայրենասիրութիւնն է որ զինքն ի գործով է շարժեր. մեր հասարակաց հայրեն-

La détermination sur laquelle est basée la concordance que j'ai établie entre l'ère arménienne et l'ère chrétienne est exposée tout au long dans mes *Recherches sur la chronologie arménienne*, ouvrage depuis longtemps en voie d'impression, mais dont l'apparition a été retardée par les exigences d'une exécution typographique longue et difficile. Dans ce livre, les différentes ères que j'ai eu l'occasion d'employer sont indiquées par des abréviations dont je vais dès à présent donner la clef, parce qu'il y en a plusieurs qui reviennent quelquefois dans les notes qui accompagnent ma traduction. Après une date énoncée en chiffres: E. A. signifie ère arménienne; E. Nat. ère de la Nativité, qui est celle dont fait usage le chronographe Samuel d'Ani, et qui part de la deuxième année avant l'ouverture de notre ère chrétienne vulgaire, que je représente par l'abréviation E. Ch. On trouvera dans le même ouvrage les raisons qui expliquent et justifient le système de transcription en lettres françaises que j'ai suivi pour les noms propres arméniens, géographiques ou historiques.

ÉDOUARD DULAURIER.

UN JEUNE PATRIOTE.

Quelques jours après la publication de notre numéro de janvier, contenant notre hymne intitulé: *Bénis soient ceux qui aiment la pauvre Arménie!* nous recevions au sujet de cette poésie une lettre en français d'un de nos jeunes compatriotes, M. Mekerditch-Efendi-Boghoss-Bey-Dadian. Après avoir déjà publié les critiques de M. Thalès Bernard et de M. Jules Rouquette, la crainte de fatiguer nos lecteurs en les entretenant encore de nous-même, nous avait d'abord engagé à passer celle-ci sous silence; mais nous croirions manquer au but même de notre journal en laissant échapper cette occasion de dire quelques mots d'un jeune homme sur lequel nous fondons les plus belles espérances.

M. Mekerditch Dadian, tout jeune qu'il est, s'est consacré tout entier à ses concitoyens. Appelé par la haute position de sa famille à avoir de l'influence sur les destinées de sa nation, tous ses efforts tendent à acquérir les connaissances nécessaires pour la rendre aussi efficace que possible. Doué d'ailleurs d'une intelligence vive, d'une perspicacité rare, ses travaux sont couronnés du succès désiré. Ne suffit-il pas de parcourir sa lettre pour comprendre tout ce qu'il y a d'amour dans ce jeune cœur? Ce qui le touche le plus, c'est le sentiment patriotique qui nous a inspiré; notre attachement commun à la même patrie nous en fait un

եացը վրայ ունեցած ճգմունքը զմեզ իւր եղբայրը կընէ : Որպիսի բախժութիւն այն խեղճ Հայաստանին վրայ. այն *անհողի մարմնոյն, այն դիակին*, զոր զօրաւոր շունչ մը միայն կրնայ ի կեանս վերակոչելու :

Երբ մեր օտարազգեաց դրուատեացը Երախտապարտ եղանք, զորս հազիւ կճանցնայինք, շատ աւելի բաղցր է մեզի մեր Երիտասարդ հայրենակցին ու բարեկամին վկայել թէ իր բուրբը հրջափ ախորժելի էկաւ մեր սրտին : Մեծապէս շնորհակալ էմք իր տուած բաշխութեանցը . իւր բարեյորդոր խօսքերը, ընդ այնոցիկ՝ զորս յաւելու իւր հոգակաւոր դաստիարակն ու մեր բարեկամը Պ. Ռոմէն Գոմէի, մեր Երկասիրութեանցը զօրաւոր օգնութիւն մը պիտի ըլլան : Մեր արժեքէն շատ աւելի մեծ ընդունելութիւն մը գտած ըլլալով, ջանանք գէթ արժանի ընել զմեզ այն սիրալիր համակրութեանց՝ զոր մեր երգերը բարեկամաց սրբտիւն մեջ զարթոցին :

Ոչ. չեմք կրնար ամենեւին մեր զմեզ Մկրտիչ Էֆենտիին խօսքին համեմատ մեր ազգին վերածնունդը գործողս համարիլ. սակայն երբ ընտիր հայրենասէրք մեզի ճեռք երկնցնէն, ու մեր ջանիքը հետ իրենցը միացընէն՝ ամենայն իրաւամբ կրնամք յուսալ թէ քիչ տառնէն մեր բշխաւ. Հայրենեացը համար ցոր դար մը սկսի երջանկութեան :

ԱՌ ԽՈՐԷՆ Վ. ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ.

Սիրելի Քերրոզ.

Ընդունեցայ ձեր *Օրհնեալ որ սիրեն զհեզ Հայաստան* վերնագրով գեղեցիկ քերթուածը : Արտասուալից աջօք սիրացայ ձեր պարզ ու անուշ լեզուին, եւ ձեր ազնուական եւ վեհ զաղափարաց վրայ : Գորովեցայ մանաւանդ այն հայրենասէր զգացմանը վրայ՝ որ ձեզի շնչեր է. միանգամայն մեր բշխաւ ու սիրելի ազգին վրայ ունեցած ձեր վեհանձն ու խորին սիրոյն վրայ : Այո, Հայաստան ձեզի պէս մարդկանց կարօտի. աւանդ, մեր հիմա ուրիշ բան չեմք՝ բայց երբ անհողի մարմին մը. միայն զիսկին շունչ պիտի տայ զինքն ի կեանս վերակոչելու. Դուք, ով սիրելի քերրոզ, որովհետեւ Աստուած ձեզի տուեր է զիւրական բարբառոյ կարողութիւն մը, որ բաւական է ժողովրդեան ոգին շարժել ու վառել : Կաղաքեմ շարունակեցէք զրել. մեր ցաւազին սրտերուն համար ձեր երգերը սիրով մանեւ աւելի բան մըն է. ապագայի մը ակնկալութիւն են, այն ծիրանի գօտին՝ զոր դուք այնպէս գեղեցիկ կնկարէք. եւ որ մեր սրբազան լեռանցը վրայ յախտնեալան պսակի մը պէս աստաւածադիր կիպայլիլի : Գրեցէք, այո զրեցէք. ձեր անտարանական եւ հայրենասիրական ձայնը արձակեցէք ընդ ամենայն կողմն երկնից, որ տանին զայդ յո եւ պարտն է բողբոջել ու պողպարել :

Աստուծոյ ոչ երբ միայն իմ անձնական զգացած տպաւորութիւններս են զոր կհաղորդեմ հոս ձեզի. ձեր գեղեցիկ քերթուածը սուրիկարդալ նաեւ իմ սիրելի ու պատուական Դաստիարակիս Պ. Ռոմէն Գոմէի, որ ինչպէս զիսէք, Գաղղիոյ իմաստնագոյն անձինքներէն մէկն է, եւ հեղինակ ինքնին շատ մը ընտիր երկասիրութեանց : Սիրացաւ ինքը ձեր քերթուածոյն ձոխութեանն ու մեծութեանը վրայ. ու իր եռանդուն սերը բն

frère. Que de tristesse à la pensée de cette pauvre Arménie, de ce corps sans âme, de ce cadavre qu'un souffle puissant peut seul rappeler à la vie !

Si nous avons été sensible à l'approbation des étrangers que nous connaissons à peine, à plus forte raison sommes-nous heureux de témoigner à notre jeune compatriote et ami combien sa lettre a été douce à notre cœur. Nous ne saurions trop le remercier de ses encouragements. Ses bonnes paroles, jointes à celles de son digne et illustre maître, notre ami M. Romain-Cornut, nous seront d'un puissant secours dans nos travaux. Apprécié au-delà de notre mérite, nous nous efforcerons au moins de nous rendre digne de la vive sympathie que nos chants ont éveillé dans des cœurs amis.

Nous sommes certes bien loin de nous croire, avec M. Dadian, le pouvoir d'opérer la régénération de notre peuple; mais que nos patriotes nous tendent la main et joignent leurs efforts aux nôtres, et nous avons tout lieu d'espérer que bientôt s'ouvrira pour notre malheureuse patrie une ère nouvelle, une ère toute de prospérité.

A MONSIEUR CORÈNE V. CALFA.

Mon cher Poète.

Je viens de recevoir votre belle poésie, intitulée : *Bénis soient ceux qui aiment la pauvre Arménie* ! Les yeux pleins de larmes, j'ai admiré votre langage si simple, si doux, et vos idées si nobles et si élevées. J'ai été touché surtout du sentiment patriotique qui vous a inspiré, et de votre attachement si généreux et si profond pour notre malheureuse et chère nation. Oui ! l'Arménie a besoin d'hommes comme vous; nous ne sommes plus hélas ! qu'un corps sans âme : Qui soufflera sur ce cadavre pour le réveiller et le rappeler à la vie ? Ce sera vous, mon cher poète, puisque Dieu vous a donné la puissance des accents magiques qui ébranlent et enthousiasment les masses populaires. Je vous prie en grâce : continuez d'écrire; vos chants sont plus qu'un soulagement à nos cœurs affligés; ils sont une espérance d'avenir, ils sont cet arc-en-ciel que vous avez si bien décrit, et qui brille comme une éternelle couronne mise par la main même de Dieu sur le front de nos monts sacrés. Oui ! écrivez, écrivez : jetez votre parole évangélique et patriotique à tous les vents du ciel, qui la porteront dans les cœurs où elle doit germer et se féconder.

Ce ne sont pas seulement mes impressions personnelles que je vous communique ici : j'ai fait lire vos beaux vers à mon cher, et vénéré maître, M. Romain-Cornut, qui est, comme vous le savez, un des plus savants hommes de la France, et auteur lui-même de plusieurs ouvrages justement estimés; il a admiré l'ampleur et la magnificence de votre poésie, et vous avez conquis du même coup, pour vous et pour l'Arménie, ses plus vives sympa-

ձեր անձին եւ քէ Հայաստանի վրայ ստացայք : « Պետք է որ, բնակ, ձեր ազգը պարծանօք տեսնայ իր ծոցին մէջ այսպիսի երիտասարդ ու գեղեցիկ հանճար մը : » Եւ ետքէն տեսցուց . « մեծ յոյս » : Յիրաւի, սիրելի բարեկամ, այսպիսի մարդու մը այս կերպ ձեր վրայ բրած դատաստանը՝ զիս մեծապէս ուրախացոյց : Երբ եւ օտարազգիք ձեր տաղանդին յարգը կճանաչեն, երբ դուք այսու օրինակաւ սիրելի կրնէք զՀայաստան նաեւ անոնց՝ որ հետը ամենեւին կապ մը չունին, հապա ճրջափ առաւել մեզ որ որդիք եմք նորա, եւ ձեր եղբարքը :

Բայց դուք՝ միայն լաւ գրելով ու ձեր գործքերովը քաղաքականացնալ աշխարհի ուշադրութիւնը Հայաստանի վրայ դարձունելու միայն զո՞չ չէք ըլլար. դուք կաշխատիք միանգամայն ձեր իմաստուն հարազատին Ամբրոսիոս վարդապետին հետ, ընդ հայրական տեսչութեամբ մեր անուանի գերապետիւ Սարգիս վարդապետին Թեոդորեան, որ իւր ազգին սիրոյն համար այնչափ բան է քաշած, դուք կըսեմ կաշխատիք հոս Փարիզու մէջ դաստիարակել Հայաստանի առոյգ տղոց զաղբական մը՝ որ օր մը իրենց հետ պիտի տանին յԱրեւելս զգիտութիւնս եւ զքաղաքականութիւն՝ զոր աշխարհիս առաջին քաղքին մէջ կտորվին, որոց վրայ կանցընէք դուք քրիստոնէական խմորը, ըստ մեր եկեղեցւոյն յստակ ու սուրբ աւանդութեանցը :

Որքանի՜ արժանիք մեր ազգովին երախտագիտութեանը : Ապահով եղիք երեքնիդ ալ որ երբեք պիտի չզլացուի ձեզ այդ :

Իսկ ես՝ քէ եւ դեռ երիտասարդ, եւ ուրիշ հեղինակութիւն մը չունիմ բայց զոր սերն ու մտերմութիւնն տայ, երջանիկ համարիմ զիս որ կրնամ զովաբանել զձեզ եւ ի սրտէ զիս գաւառնել

Ձեր ականածու աշակերտն ու բարեկամ

ՄԿՐՏԻՉ ԷՖԵՆԴԻ ՊՕՂՈՍ ՊԷՅՏԱՏԵԱՆ.

Ի Փարիզ, 4 Մարտ 1858.

thies. « Votre nation, m'a-t-il dit, doit être bien fière de voir « naître dans son sein un si jeune et si beau génie. Il y a là, « m'a-t-il ajouté, une grande espérance. » Vraiment, mon cher ami, j'ai été bien heureux d'entendre faire ainsi votre éloge par un tel homme. Si les étrangers même apprécient votre talent, si vous faites aimer ainsi l'Arménie par ceux qui ne tiennent à elle par aucun lien, que doit-ce être de nous qui sommes ses enfants et vos frères?

Mais vous ne vous contentez pas de bien écrire et d'appeler par vos œuvres l'intérêt du monde civilisé sur l'Arménie; vous travaillez encore, avec votre savant frère le vartabed Ambroise Calfa, et sous la direction paternelle de notre illustre et vénéré vartabed le père Théodore Sarkis, qui a tant souffert pour l'amour de sa nation; vous travaillez à élever, ici à Paris, une jeune colonie d'enfants Arméniens, destinés à porter un jour avec eux dans l'Orient les arts, les sciences et la civilisation qu'ils puisent dans la première ville du monde, et à laquelle vous ajoutez le généreux ferment de la piété chrétienne, selon les pures et saintes traditions de notre Église.

Que de titres à la reconnaissance nationale! soyez persuadés, tous les trois, qu'elle ne vous fera point défaut.

Pour moi, quoique bien jeune encore, et sans autre autorité que celle que donnent l'amour et le dévouement, je suis heureux de vous applaudir et de me dire du fond du cœur

Votre respectueux disciple et ami

MEKERDITCH EFENDI B. BEY-DADIAN.

Paris, 1 mars 1858.

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

ՏԵՐ ՆԻԿՈՂՈՍ ՊԱՆԵԱՆ.

Մարտի 12ին ծաղիկ հասակին մէջ կրողոր կեղեք աշխարհես Մեծապատիւ Տեր Նիկողոս Պալեան, յետ լցուցանելոյ զայն եւ պայծառացուցանելոյ ազգի ազգի չքնաղ շինութեամբք եւ առաքինի գործովքն բարութեան :

Այս ազգային անակնկալ ծանր կորստեանը մխիթարութիւն մը որ կայ՝ քէ իւր վսեմափայլ Ազգատոհմին եւ քէ բարեկամացս սրտին՝ այս է, որ բոլոր մեր ազգային եղբարք որ ի Պոլիս եւ ի Փարիզ ցուցուցած անկեղծ ցաւն ու սուգը կվկայէր քէ ճրջափ սիրելի, ցանկալի ու պատկառելի եղած էր Մեծապատիւ Հանգուցեալը իր աստուածապաշտութեամբն, հաստատուն առաքիւնութեամբը, ողորմած բարութիւն, լուսաւոր հանճարովն ու ազգասէր յօժարութեամբը : Մեծի ու պգտիկի սերը իրեն գրաւած ատենը՝ վեհափառ

Սուրբանին ալ սիրտը իրեն ձգած էր իւր հաւատարիմ եւ հանճարեղ ծառայութիւններովը : Այսպիսի սակաւագիւտ բախտ մը կգործածէր եւ ոչ այնչափ յանձին ինչ օգուտ՝ որչափ խեղճ ու աղքատ տնուորաց օգնելու եւ բարերարելու :

Անոր համար է որ ժողովուրդը լացաւ զինքը, ու արտասուօք յուղարկեց զնա ի հայրենիս իւր՝ ի հանգիստ եւ ի փառս յաւիտենական : Ժողովրդեան մը բափած արցունքը՝ անկեղծ է. երանի անոր որ ընդհանուր հեծութեան ու արտասուաց ողբերու մէջ կրօջի ի մշտագուարճ բերկրութիւն եւ ի կեանս յաւիտենից
 Այս տարածամ ու սգալի մահուանը վրայ մեր զգացած խորին ցաւը հետեւեալ տխրագիծ տողերովը լուսահոգի Հանգուցելոյն վսեմափայլ Հօրը կյայտնեինք :